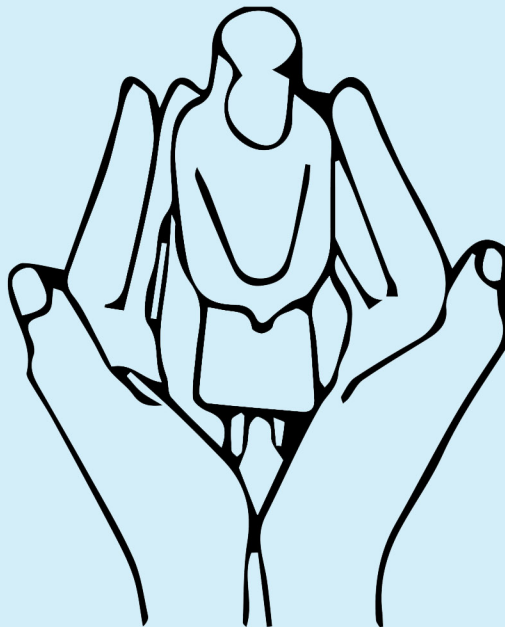

Департамент культури і туризму
Харківської обласної державної адміністрації
ОКЗ «ХАРКІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»
Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
ДП "Науково-дослідний центр "Охоронна археологічна служба України"
Інституту археології НАН України
ВГО «Спілка археологів України»

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ДО
XXV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СЛОБОЖАНСЬКІ ЧИТАННЯ»

Департамент культури і туризму
Харківської обласної державної адміністрації
**ОКЗ «ХАРКІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»**
Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
ДП "Науково-дослідний центр
"Охоронна археологічна служба України"
Інституту археології НАН України
ВГО «Спілка археологів України»

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ДО XXV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СЛОБОЖАНСЬКІ ЧИТАННЯ»**

Харків
2021

УДК 93/94+90+7+719+27 (06)

T29

Публікується за рішенням Наукової ради ОКЗ «ХАРКІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»
(протокол № 3 від 16 квітня 2021 р.)

Упорядники:

Білько І. В. – завідувач відділу пам'яток історії ОКЗ «ХНМЦОКС»;
Дідик В. В. – провідний науковий співробітник відділу пам'яток археології ОКЗ «ХНМЦОКС»;
Колода В. В. – к. і. н., провідний науковий співробітник відділу пам'яток археології ОКЗ «ХНМЦОКС»;
Охріменко Г. М. – завідувач відділу пам'яток археології ОКЗ «ХНМЦОКС»;
Шуліка В. В. – к. мист., провідний науковий співробітник відділу пам'яток історії ОКЗ «ХНМЦОКС»

**Тези доповідей до XXV Міжнародної наукової конференції
T29 «Слобожанські читання». – ОКЗ «ХАРКІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ». –
Харків : Друкарня Мадрид, 2021. – 182 с.
ISBN 978-617-7988-43-3**

У матеріалах XXV Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання» викладено тези учасників за такими напрямками: археологія, охорона археологічної спадщини, історичне краєзнавство, історія світових воєн ХХ століття, монументальне мистецтво, мистецтвознавство, охорона культурної спадщини, консервація, реставрація, реабілітація, музеєфікація та пристосування пам'яток, церковне пам'яткознавство.

Тези доповідей друкуються в авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст публікацій, добір та точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

УДК 93/94+90+7+719+27 (06)

© ОКЗ «ХАРКІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ
ЦЕНТР ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ», 2021
© Автори статей, 2021
© ТОВ «Друкарня Мадрид», 2021

ISBN 978-617-7988-43-3

АРХЕОЛОГІЯ, ОХОРОНА АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Віктор Степанович АКСЬОНОВ,

кандидат історичних наук, завідувач відділу археології КЗ «Харківський історичний музей імені М.Ф. Сумцова»;

КУХОЛЬ З КЛЕЙМОМ З КАТАКОМБИ № 154 ВЕРХНЬО-САЛТІВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА

Знаки (клейма) на донцях керамічних посудин салтово-маяцької (салтівської) археологічної культури (друга половина VIII – перша половина X ст.) зустрічаються доволі часто. Дослідниками салтівських старожитностей розроблено кілька варіантів типології гончарних клейм (І.А. Баранов, К.І. Красильников, С.О. Плетньова, В.С. Фльоров), спираючись на матеріали катакомбного Дмитрієвського могильника, поселень та поховальних пам'яток середньої течії Сіверського Дінця, матеріали з середньовічних пам'яток Криму та нижнього Дону. Не оминули своєю увагою дослідники питання призначення та семантики гончарних клейм, які зустрічаються на керамічних посудинах салтівської культури (Аксьонова Н.В.). Не дивлячись на велике розмаїття клейм на посудинах салтівського часу інколи зустрічаються поодинокі знаки, які не можуть не привернути увагу дослідників. Саме таке нестандартне клеймо було зафіксовано на глиняному кухлі, що був знайдений у катакомбі № 154 на четвертій ділянці катакомбного могильника біля с. Верхній Салтів (ВСМ-IV) середньовічною експедицією Харківського історичного музею імені М.Ф. Сумцова у 2019 році.

Катакомба № 154 ВСМ-IV містила рештки трьох небіжчиків (чоловіка старіше 45 років, жінки старіше 35 років та підлітка), які мали сліди навмисної руйнації, що відбулася у давнину в наслідок проведення обряду знешкодження небіжчиків. За матеріалами поясної гарнітури, що були знайдені у цій катакомбі, та срібному арабському дирхему (Аббасіди, ал-Махді Мадинат ас-Салам, карбований у 160 р. х. – 786/787 рр. н.е.), це поховальний комплекс датується кінцем VIII – початком IX ст. н. е. (790 – 830 рр.). Клеймо було зафіксовано на донці невеликому за розміром кухля (Н – 8,2 см, діаметр вінця 7,0 см, діаметр тулуба 10,8 см, діаметр донця 8,4 см) з широким дном, кулястим сильно сплющеним по вертикалі тулубом та високим

циліндричним горлом, яке поволі розширюється до гори та переходить у округлий вінець. Кухоль оздоблений стрічкоподібною ручкою, яка одним кінцем кріпиться до місця найбільшого розширення тулуба, а протилежним кінцем – до середини висоти горла. Поверхня посудини чорного кольору та вкрита частими вертикальними лоскованими смугами. Кухоль виготовлено на дерев'яному столику-підставці, який повільно повертався навколо своєї вісі. На донці кухля зафіксовано відбиток від центральної вісі столика-підставки у формі кола діаметром 0,8 мм.

На донці посудини присутнє клеймо у вигляді тризуба, кінці бокових зубців якого також оформлені у вигляді тризуба. Сам тризуб стоїть на горизонтальній рисці. Зображення тризуба опукле, що свідчить про те, що зображення були вирізане на дерев'яному столику-підставці. Місцями зображення тризуба ледве проглядає в наслідок смугастої структури самого столика-підставки.

Аналогії цьому клейму у салтівських старожитностях нам не відомі. Майже усі відомі на сьогодні клейма на донцях салтівських посудин мають символічний зміст та пов'язані з сонячно-вогняною стихією (прямий хрест, косий хрест, хрест у колі тощо), котра була дуже важлива для виготовлення якісного посуду. Для успішного обпалення виробів гончар обирав собі покровителя та захисника серед богів, що були пов'язані з вогнем. Для того, щоб забезпечити їх прихильність до своїх виробів, майстер за допомогою права власності намагався зацікавити божество в результатах своєї праці. Для цього на однієї посудині з цілої партії ставився знак певного божества, втручання якого могло вплинути на результат обпалення посуду.

Тризуб у індоєвропейських народів починаючи з бронзової доби був символом бога грози, тобто був пов'язаний з небесною вогняною стихією. Оформлення бокових зубців знаку у вигляді тризуба є символом троїчності божества, що було спрямовано на збільшення його позитивного впливу.

Леонід Іванович БАБЕНКО,

старший науковий співробітник відділу археології КЗ «Харківський історичний музей імені М.Ф. Сумцова»;

ПЕКТОРАЛЬ З ТОВСТОЇ МОГИЛИ: У ПОЛОНІ МІФІВ ТА ФЕЙКІВ

21 червня 1971 р. Борис Мозолевський під час розчистки дромосу Центральної гробниці кургану Товста Могила знайшов золоту пектораль. Одразу ж після відкриття пектораль отримала широку популярність у вузького кола науковців усередині та за межами країни. Однак за півстоліття від свого